

Pregledni rad

УДК 316.323:316.722

DOI 10.7251/SVR2224105G

MITOVI I ZABLUDE O KARAKTERISTIKAMA I REZULTATIMA SOCIJALISTIČIH I KAPITALISTIČKIH SISTEMA

Miloš Grujić¹

Apstrakt: U radu se analiziraju koncepti kapitalističkih i socijalističkih privrednih sistema. Ukazuje se na ključne razlike oba sistema. i nvođi se klasifikacija tipičnih kapitalističkih i tipičnih socijalističkih sistema. Ključni elementi kapitalističke ekonomije su privatno vlasništvo, akumulacija kapitala, motiv profita i visoko konkurentno tržište. S druge strane, socijalistička ekonomija ili socijalizam se definiše kao ekonomija u kojoj država posjeduje resurse kojima upravlja ali ih i reguliše. U radu se polazi od veličine bruto domaćeg proizvoda (BDP) per capita u svim posmatranim državama. Cilj rada je da se ispita kauzalnost između (BPD) po glavi stanovnika i dostignutog nivoa tehnologije i inovacija, razvijenosti finansijskog tržišta, indeks ljudskog razvoja i indeksa percepcije korupcije Rezultati će pokazati da li su, i u kakvoj vezi ove veličine. Ovi parametri su odabrani zato što oni ukazuju na kvalitet života u jednoj zemlji. Veliko ograničenje istraživanja predstavlja i nemogućnost kompletne analize jer se za veliki broj zemalja u tranziciji ne objavljuju podaci. Međutim, sve i da se objave oni nisu veći od pokazatelja u razvijenim zemljama. Rezultati pokazuju da postoji očigledna veza između posmatranih pokazatelja po zemljama. Sve postavljene hipoteze su odbačene odnosno dokazano je da postoji velika veza između BDP-a per capita i drugih pokazatelja pri čemu je BDP per capita kao pokazatelj visok među „kapitalističkim“ ekonomijama. Prema zaključcima iz ovog istraživanja, ima osnova za vjerovanje da je „kopiranjem“ određene zemlje moguće dodatno razviti finansijsko tržište, uticati na nivo ljudskog razvoja ili na povećanje HDI-a.

Ključne riječi: *kapitalizam, socijalizam, BDP per capita, HDI, FDI,*

UVOD

Prema današnjoj definiciji termin „kapitalizam” odgovara metafori „tržišna ekonomija”. Termin opisuje ekonomski sistem u kojem su sredstva proizvodnje u privatnom vlasništvu a cijene dobara i usluga određuje

¹ Nezavisni univerzitet Banja Luka, Ekonomski fakultet.

тржишни закон понуде и потражње. Чак и у друштвима с дугом традицијом тржишне економије и либералне демократије, велики број аутора, а понегдје и већина, има врло негативно мишљење о капитализму. Истраживање *Pew Researcha* спроведено 2019. међу Американима млађим од 30 година показало је да већина преферира капитализам у односу на социјализам и већина преферира слободно тржиште у односу на државну контролу. Такође, већина пријелжује да оснује vlastitu компанију (Pew research, 2019).

Термин „капиталиста“ се појављује од XVII вијека када се тако описивао сваки власник средстава производње, односно власник предузећа. Данас термин „капиталиста“ описује особу која улаже своја средства и ресурсе у одређени посао с намјером остваривања добити или профита. Термин „капитализам“ је сковао француски политичар и филозоф Луј Блан средином XIX вијека. Он је одбио да користи термин „слободно тржиште“ или „laissez faire“ како су тада називали тај економски систем, већ му је хтио дати погрдно значење. Уз њега, први заговорници друштвених реформи и успоставе новог социјалистичког друштвеног уређења су били Сет-Симон, Шарл Фурије, Прудон, Ласал и Роберт Овен и најпознатији, најтемељитији и најрадикалнији критичар капиталистичког економског и друштвеног модела - Карл Маркс (Mesarić, 2006). Блан је као лјевићар тј. социјалиста предлагао између осталог, да влада гарантује сваком грађанину радно мјесто за државу. Користио је ријеч „капитализам“ да би показао како у том систему владају капиталисти, односно да је то систем скројен за људе с капиталом. По њему, постоји борба између класа, првенствено капиталистичке и радничке. Маркс и Енгелс су тај исти сентимент још више развили у цијелу филозофију. Они су потпуно игнорисали чињеницу да особа може бити и капиталиста и радник у исто вријеме. Такав статус је последица личног избора, а не неког вишег одабора на који људи немају утицај. Из ове перспективе, када је је из аспекта предузетништва и менаџмента наглашен ризик предузетника, марксистичка теорија да сву нову вриједност креирају радници, а капиталисти само присвајају плодове њиховог рада, смислена је колико и тврдити да су свирачи креирали Моцартове композиције, а он само убрао плодове њиховог рада. С обзиром на то да су друштвени филозофи имали далеко већи утицај на стандардни говор и језик од економиста, капитализам је убрзо постао општеприхваћен израз. Многи економисти су га током послједњих 200 година покушавали одбранити од погрдног значења које му је дато у почетку употребе овог термина.

Погрешно је тврдити да је капитализам систем у којем капиталисти воде главну ријеч. Правилно је рећи да главну ријеч имају потрошачи тј. купци. Од жеља купца и њихових личног избора зависи да ли ће капиталиста зарадити или пропасти. Скретанје са главне теме иде дотле да чак и кад потрошач,

koji nije kapitalista, čuje riječ „kapitalizam”, on nema doživljaj da je to sistem u kojem je on centralna figura. S druge strane, socijalizam nastao kao pozitivan termin jer su ga skovali sami socijalisti. Termin „socijalizam” navodi na društvenu odgovornost, jednakost, saradnju i pomaganje drugim ljudima. Stvarnost je pokazala kako izgleda kad neka država odbaci tržišnu ekonomiju i pođe u smjeru državne kontrole nad sredstvima proizvodnje i cijenama, što socijalizam zapravo jeste.

Cilj rada je da se ispita kauzalnost između i bruto domaćeg proizvoda (BPD) po glavi stanovnika i dostignutog nivoa tehnologije i inovacija, razvijenosti finansijskog tržišta, indeks ljudskog razvoja i indeksa percepcije korupcije. Rezultati će pokazati da li su, i u kakvoj vezi ove veličine. Ovi parametri su odabrani zato što oni ukazuju na kvalitet života u jednoj zemlji. Veliko ograničenje predstavlja i nemogućnost kompletne analize jer se za veliki broj zemalja u tranziciji ne objavljuju podaci. Međutim, sve i da se objave oni nisu veći od pokazatelja u razvijenim zemljama.

PRETHODNO ISTRAŽIVANJE

U djelu „Čekajući kapitalizam” Lazić konstatuje kako je period socijalizma završen (Lazić, 2011). U raspravi o kapitalizmu u nastajanju polazi od njegova dva određenja. Prvo od liberalnog kapitalizma u značenju sistema tržišne privrede i, drugo, od političkog i kulturnog, koji podrazumijeva poštovanje ljudskih prava i slobodne političke izbore. Prva odlika kapitalizma, sa ishodištem u veberovskom idealno-tipskom određenju, poslužilo je za demontiranje socijalističkog poretka, dok za drugi tip kapitalizma – označen kao valerstainovski – Lazić konstatuje kako se reprodukuje isključivo u zapadnom centru, dok na poluperiferiji i periferiji dobija formu „političkog kapitalizma“.

Kanadska ljevičarska aktivistkinja Naomi Klajn je u bestseleru „Doktrina šoka” iz 2007. godine oštro kritikuje ekonomsku teoriju Milтона Fridmana (Klein, 2007). Ona koristi termin neoliberalizam kao izvor za finansijske krize, ratove, pad standarda stanovništva i dehumanizacija uslova života. Finansijska ekonomska kriza koja je galopirala baš u trenutku kad je knjiga objavljena, došla je kao naručena da pruži „potvrdu” teorijama iznesenim u njoj. Knjiga je brzo prihvaćena u cijelom svijetu. Dobar prijem knjige na domaćem tlu je logičan jer za sve probleme od svjetske finansijske krize, preko ratova do poslovanja javnih preduzeća i bilo lako „okriviti” „neoliberalizam“. Tek rijetki autori i ekonomisti su ukazivali na to da nije utemeljeno u nikad nereformiranim

ekonomijama koje odlikuje veliki javni sektor sa velikim brojem државних предузећа те веома скућеним простором за развој приватног сектора који постоји под лошим регулацијама и високи наметима говорити о некаквом „неoliberalnom” моделу.

Капиталистичке економије одликује тежња ка слободном тржишту и што је могуће мања мањом интервенција владе у економију. Кључна разлика у односу на социјалистичке економије односи се на укидање класних односа и тиме даје већи значај људима. У најкраћем, могуће је сажети кључне разлике између капитализма и социјализма. Капитализам се дефинише као економски систем у којем су средства за производњу, трговину и индустрију у власништву и под контролом приватних лица или корпорација с циљем остваривања што је могуће већег профита. Такође је познат као слободна тржишна економија или *laissez-faire* економија. У оквиру овог политичког система постоји минимално уплитање владе у финансијске послове. Кључни елементи капиталистичке економије су приватно власништво, акумулација капитала, мотив профита и високо конкурентно тржиште. Главна обилежја капитализма су чинjenice да (Табела 1):

- су фактори производње у приватном власништву и могу се користити на начин који сматрају прикладним иако влада може ставити нека ограничења за јавну добробит;
- постоји слобода предузетништва, тј. сваки појединец је слободан да се укључи у економску дјелатност по свом избору;
- постоји суверенитет потрошаћа тј. произвођачи су слободни да производе или увозе добра и услуге које траже купци;
- постоји конкуренција на тржишту између а подстиће се алатим као што су оглашавање и попусти како би се привукла пажња корисника;
- је мотив добити је кључна компонента; који потиче људе да напорно раде и зарађују богатство.

С друге стране, социјалистичка економија или социјализам се дефинише као економија у којој држава поседује ресурсе којима управља али их и регулише. Главна идеја је да сви људи имају слична права и на тај начин свака особа може пошњети плодове планиране производње. С обзиром на то да се ресурси додјелјују, у смјеру централизоване власти, овакве економије се и називају централно планираном економијом. У овом систему улога тржишних сила је занемарива у одлучивању о расподјели фактора производње и цијени производа. Јавна добробит је основни циљ производње и дистрибуције производа и услуга. Главне карактеристике социјализма су (Табела 1):

- колективно власништво и средствима за производњу, због чега се средства користе за постизање друштвено-економских циљева;

- postojanje centralnog tijela za planiranje za određivanje socioekonomskih ciljeva;
- postoji jednaka raspodjela dohotka kako bi se premostio jaz između bogatih i siromašnih;
- ljudi imaju pravo na rad, ali ne mogu ići na zanimanje po svom izboru jer zanimanje određuje samo vlast;
- s obzirom na to da postoji planirana proizvodnja, suverenitet potrošača nema mjesta i
- tržišne sile ne određuju cijenu robe zbog nedostatka konkurencije i nepostojanja motivacije dobiti.

Tabela 1. - Osnovne razlike između kapitalizma i socijalizma

Osnova za poredenje	Kapitalizam	Socijalizam
Značenje	Postoji privatno ili korporativno vlasništvo nad trgovinom i industrijom.	Vlada ima vlasništvo i kontrolu nad ekonomskim aktivnostima u zemlji.
Načela	Načelo individualnih prava.	Načelo jednakosti.
Ciljevi	Inovacija i individualni ciljevi.	Jednakost i pravednost u društvu
Sredstva proizvodnje	U privatnom vlasništvu.	Društveno vlasništvo.
Cijene	Prepuštene tržišnim silama.	Odlučuje Vlada.
Konkurencija	Nastoji se podsticati.	Gotovo da ne postoji konkurencija između kompanija.
Stepen razlikovanja u klasama	Očigledan i visok.	Nizak i teži se umanjiti.
Bogatstvo	Svaki pojedinac radi za stvaranje vlastitog bogatstva.	Nastoji se raspodijeliti.
Religija	Sloboda slijediti bilo koju religiju	Sloboda slijediti bilo koju religiju, ali podstiče sekularizam.
Efikasnost	Bolja efikasnost uporebe resursa.	Manja efikasnost.
Vladino uplitanje	Nikakvo ili je marginalno	Vlada odlučuje.

Izvor: Prikaz autora

U tradicionalnoj ekonomskoj analizi pokazateljima kvaliteta života smatra se nekoliko tzv. „objektivnih“ indikatora među kojima se najčešće

koristi bruto домаћи производ BDP односно BDP per capita. Међутим, у новије вријеме се наводи све више аутора који оповргавају његову прикладност за праћење квалитета живота и среће становништва (Ralašić & Bogdan, 2018). У складу са тим, рад је обухватио литературу која се бави истраживањем везе између богатства појединца у земљи и других показатеља који одражавају квалитет живота. У раду се посматра веза између BDP *per capita* и неколико индикатора који се одражавају или који описују квалитет живота у земљама за који су споменути подаци познати.

METODOLOGIJA

Nemoguće je tvrditi da određena zemlja pripada isključivo jednom sistemu. Na primjer, Japan i SAD, iako su prepoznate kao kapitalističke zemlje imaju mnogo odlika koje ih dovode bliže socijalizmu. Iapk, u radu se nastoje naglasiti zemlje koje imaju većinu socijalističkih odlika zemlje i one koje odlikuju gotovo kapitalističke karakteristike. Jedna od podjela koja ukazuje na tipične kapitalističke zemlje je podjela zasnovana prema nivou indeksa ekonomskih sloboda koj eobjavljuju organizacije Hertiage (Heritage, 2022) i Svjetski ekonomski forum (Economic Freedom of the World 2020, 2020). Druga podjela je prema tipičnom političkom uređenju i političkim partijama koje su u većini u parlamentima. Istini za volju, jedan broj zemalja, koje danas ne postoje, su bivše socijalističke zemlje: Istočna Njemačka, Čehoslovačka, Jugoslavija. Suočene s teškom ekonomskom situacijom, sve zemlje Istočne i Srednje Evrope započele su krajem osamdesetih godina prošlog vijeka proces privatizacije (Grujić, 2021, 108). S tim u vezi, jedan broj zemalja poput Mađarske, Poljske, Rumunije, Mongolije i Konga su, uprkos transformaciji sistema, stavljene u grupu „bivših socijalističkih zemalja“. Ove zemlje uglavnom bišve komunističke zemlje.

Sam pogled na tabelu ukazuje na očiglednu činjenicu da su veliki broj „socijalističkih“ zemalja siromašne zemlje sa nerazvijenom i zaostalom privredom. Osim toga, u jednom broju netipično socijalističkih zemalja su vladajuće partije socijalističke. To su zemlje Latinske Amerike kao što su Argentina (socijalističke partije imaju 119 članova od ukupno 257 u donjem domu i 41 od 72 u gornjem domu), Bolivija (75/130 i 21/36), Honduras (70/128) i Venecula (253/277).

Cilj rada je da se ispita kauzalnost između dostignutog nivoa tehnologije i inovacija i razvoja finansijskog tržišta, indeksa humanog razvoja i bruto domaćeg proizvoda po glavi stanovnika po zemjama i po grupama. Rezultati će pokazati da li su, i u kakvoj vezi, nivo tehnologije

i inovacija, nivo razvijenosti finansijskog tržišta, indeks ljudskog razvoja, indeks percepcije korupcije i BDP po glavi stanovnika u zemljama po grupama. Ovi parametri su odabrani zato što oni ukazuju na kvalitet života u jednoj zemlji. Indeks humanog razvoja je izabran kao zavisna varijabla jer on predstavlja rezultat potrage za jednom zajedničkom mjerom ekonomskog i socijalnog razvoja. Ovaj indeks je doprinos kvantifikaciji cjelokupnog socioekonomskog aspekta napretka, koji se odnosi na dostignuća zemlje u pogledu osnovnih dimenzija ljudskog razvoja. Ovaj razvoj uključuje tri osnovne dimenzije humanog razvoja, koje se odnose na mogućnosti koje ljudi očekuju da će postići. To su: očekivani životni vijek je postignut sposobnošću da se živi dug i zdrav život, postignuto obrazovanje se ostvaruje kroz sposobnost sticanja znanja i postignuti životni standard se ostvaruje kroz sposobnost da se obezbijedi pristojan prihod za život. Indeks humanog razvoja predstavlja kompromis između sveobuhvatnosti i mjerljivosti. Veliki broj autora se bavio procjenom uticaja finansijskog razvoja na ekonomski rast, nejednakost i ekonomsku stabilnost (Levine, 2005, Demirgüç-Kunt and Levine, 2009, and Dabla-Norris and Srivisal, 2013). Finansijski razvoj uključuje poboljšanja u funkcijama koje obezbjeđuju finansijski sistemi kao: udruživanje štednje, emitovanje kapitala za produktivne investicije, praćenje tih investicija, diversifikaciju rizika; i razmjenu dobara i usluga u sistemu. (Levine, 2005). Veliko ograničenje predstavlja i nemogućnost analize jer se za veliki broj zemalja u tranziciji ne objavljuju podaci. Međutim, sve i da se objave oni nisu veći od pokazatelja u razvijenim zemljama.

Podaci o nivou tehnološkog razvoja i inovacija su preuzeli iz publikacija „Corruption Perceptions Index” (Transparency International., 2022), Readiness for the Future of Production Report 2018 (World Economic Forum, 2022), podatke za razvijenost tržišta iskazani uz pomoć FD indeksa (International Monetary Fund, 2020), a nivo indeksa ljudskog razvoja je iskorišten iz podataka United Nations Development Programme (UNDP, 2022). Osim toga, u radu su korišteni podaci koje su koje su dali The National Bureau of Economic Research (National Bureau of Economic Research | NBER, 2022), Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (2022) te podaci o BDP-u po glavi stanovnika koje je objavio Međunarodni monetarni fond (2022). Za svaku posmatranu zemlju su uzeti u obzir nivo digitalizacije i inovacija u zemlji, indeks razvijenosti finansijskog tržišta, indeks ljudskog razvojnog indeks percepcije korupcije i svaki je upoređen sa posljednjim objavljenim BDP-om po glavi stanovnika.

Veza između pokazatelja BDP per capita i navedenih pokazatelja se može provjeravati na više načina. U radu će se koristiti linearna regresija uz pretpostavku da postoji linearni odnos između nezavisne varijable (X) i zavisne varijable (Y). Hipoteze su postavljene kao:

H0 – nul-hipoteza = negacijska

H1 – alternativna = afirmacijska

Istraživačko pitanje je postavljeno na način da se ispita da li varijabla X utiče na pojavu Y. Prema tomem hipoteze su:

H01: BDP ne utiče na indeks ekonomskih sloboda.

H02: BDP ne utiče na nivo digitalizacije i inovacija.

H03: BDP ne utiče indeks finansijskog razvoja.

H04: BDP ne utiče indeks ljudskog razvoja

H05: BDP ne utiče indeks percepcije korupcije u zemlji.

REZULTATI

Sortirajući BDP per capita po zemljaana odnos dobija se prikaz koji, očigledno, pokazuje superiornost „kapitalističkih“ zemalja u odnosu na „ne-kapitalističke“ zemlje (Tabela 2).

Tabela 2. – Zemlje prema posmatranim pokazateljima

R. broj	Država	Regija	Tip	BDP per capita	Ekonomске slobode	Skala po tehnološkim i inovacijama	FD Index	HDI	CPI
1	Lihtenštajn	Evropa	Kapitalističke zemlje	180.227	80,6	6,05	0,752431	0,899	81
2	Luksemburg	Evropa	Kapitalističke zemlje	135.046	76	6,05	0,745956	0,904	81
3	Ireland	Evropa	Kapitalističke zemlje	101.509	81,4	8,25	0,691276	0,938	74
4	Norveška	Evropa		99.481	73,4	7,46	0,69067	0,953	85
5	Switzerland	Evropa	Kapitalističke zemlje	96.390	81,9	6,51	0,937449	0,944	84
6	Singapur		Kapitalističke zemlje	79.576	89,7	6,87	0,714043	0,932	85
7	Sjedinjene Države	Amerike		76.027	74,8	6,99	0,873575	0,924	67
8	Island	Evropa	Kapitalističke zemlje	74.417	77,4	6,29	0,542841	0,935	74
9	Danska	Evropa	Kapitalističke zemlje	68.094	77,8	7,34	0,643344	0,929	88
10	Australija	Oceanija	Kapitalističke zemlje	67.464	82,4	5,81	0,854162	0,939	73
11	Švedska	Evropa		57.978	74,7	7	0,715487	0,933	85
12	Holandija	Evropa	Kapitalističke zemlje	57.836	76,8	8,68	0,705549	0,931	82
13	Kanada	Amerike	Kapitalističke zemlje	57.406	77,9	6,43	0,862157	0,926	74
14	Izrael	Azija		54.688	73,8	7,46	0,568392	0,903	59
15	Finska	Evropa	Kapitalističke zemlje	53.745	76,1	8,85	0,662675	0,92	88
16	Austrija	Evropa		53.371	73,9	6,8	0,637557	0,908	74
17	Belgija	Evropa		52.485	70,1	6,32	0,580144	0,916	73
18	Njemačka	Evropa		51.104	72,5	7,94	0,698345	0,936	80
19	Hong Kong	Azija	Kapitalističke zemlje	49.850	77,4	5,75	0,733446	0,933	76
20	Novi Zeland	Oceanija	Kapitalističke zemlje	49.847	83,9	6,81	0,605309	0,917	88
21	Ujedinjeno Kraljevstvo	Evropa	Kapitalističke zemlje	49.761	78,4	8,99	0,824463	0,922	78
22	Francuska	Evropa		44.747	65,7	7,05	0,764709	0,901	71
23	Japan	Azija		39.243	74,1	7,28	0,868409	0,909	73
24	Tajvan	Azija	Kapitalističke zemlje	36.051	78,6	5,75	0,733446	0,933	68
25	Sjeverna Koreja	Azija		34.994	74	5,39	0,855473	0,903	78
26	Italija	Evropa		34.777	64,9	5,99	0,801145	0,88	56

R. broj	Država	Regija	Tip	BDP per capita	Ekonomске slobode	Skala po tehnologijama i inovacijama	FD Index	HDI	CPI
27	Malta	Evropa		33.094	70,2	5,92	0,572844	0,878	54
28	Slovenija	Evropa		30.159	68,3	7,78	0,385154	0,896	57
29	Španija	Evropa		30.157	69,9	6,78	0,881178	0,891	61
30	Ujedinjeni Arapski Emirati	Azija	Kapitalističke zemlje	50.349	76,9	5,862	0,731505	0,9329	69
31	Estonija	Evropa	Kapitalističke zemlje	27.971	78,2	6,74	0,329207	0,871	74
32	Česka Republika	Evropa		27.609	73,8	6,96	0,368076	0,888	54
33	Litvanija	Evropa	Kapitalističke zemlje	25.015	76,9	5,87	0,257372	0,858	61
34	Portugal	Evropa	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	24.495	67,5	3,89	0,691129	0,847	62
35	Slovačka	Evropa		21.665	66,3	4,52	0,324113	0,855	52
36	Latvija	Evropa		21.311	72,3	5,36	0,291364	0,847	59
37	Grčka	Evropa		20.940	60,9	6,12	0,539358	0,87	49
38	Mađarska	Evropa	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinističke države	20.336	67,2	2,83	0,435571	0,838	43
39	Poljska	Evropa	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinističke države	18.506	69,7	5,71	0,473779	0,865	56
40	Urugvaj	Amerike		18.083	69,3	3,56	0,249932	0,804	73
41	Trinidad i Tobago	Amerike		17.921	59	4,44	0,337533	0,784	41
42	Sejšeli	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	17.693	66,3	0	0	0	70
43	Hrvatska	Evropa	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinističke države	17.338	63,6	4,91	0,411307	0,831	47
44	Gvajana	Amerike	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	17.108	57,4	0	0	0	39
45	Panama	Amerike		16.038	66,2	2,01	0,352909	0,789	36
46	Čile	Amerike	Kapitalističke zemlje	15.941	75,2	2,73	0,466506	0,843	67
47	Rumunija	Evropa	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinističke države	14.825	69,5	3,17	0,308145	0,811	45
48	Kina	Azija	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	14.096	58,4	5,2758	0,658355	0,83961	45
49	Malezija	Azija		13.268	74,4	4,18	0,660014	0,802	48
50	Bugarska	Evropa	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinističke države	13.101	70,4	4,66	0,377988	0,813	42
51	Rusija	Evropa	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinističke države	12.575	61,5	4,78	0,511198	0,816	29
52	Kosta Rika	Amerike		12.483	64,2	2,85	0,274944	0,794	58
53	Ekvatorijalna Gvineja	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	10.902	0	0	0	0	17
54	Kazahstan	Azija	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinističke države	10.003	71,1	2,4909	0,183838	0,54303	37
55	Crna Gora	Evropa	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinističke države	9.673	63,4	2,7075	0,199824	0,59025	46
56	Srbija	Evropa	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinističke države	9.503	67,2	3,61	0,266432	0,787	38
57	Kuba	Amerike	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	9.478	0	0	0	0	46
58	Mauricijus	Afrika	Kapitalističke zemlje	8.892	77	4,81	0,432525	0,79	54
59	Libija	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	7.197	0	0	0	0	17
60	Irak	Azija	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	7.038	0	0	0	0	23
61	Peru	Amerike		7.034	67,7	3,67	0,375055	0,75	36
62	Južna Afrika	Afrika		6.979	59,7	0	0	0	44
63	Sjeverna Makedonija	Evropa		6.863	68,6	0	0	0	0
64	Kolumbija	Amerike		6.807	68,1	5,16	0,442333	0,747	39

R. broj	Država	Regija	Tip	BDP per capita	Ekonomске слободе	Skala po tehnologijama i inovacijama	FD Index	HDI	CPI
65	Bosna i Hercegovina	Evropa	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinstičke države	6.726	62,9	3,565164	0,263123	0,777225	35
66	Bjelorusija	Evropa	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinstičke države	6.384	61	2,6885	0,370235	0,7123	41
67	Albanija	Evropa	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinstičke države	6.260	65,2	1,96	0,209945	0,785	35
68	Jamajka	Amerike		5.730	69	2,25	0,271575	0,732	44
69	Mongolija	Azija	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinstičke države	5.206	62,4	2,3	0,26	0,7	35
70	Ukrajina	Evropa	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinstičke države	4.828	56,2	3,1548	0,255599	0,408	32
71	Alžir	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	4.294	49,7	0	0	0	33
72	Egipat	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	4.162	55,7	0	0	0	33
73	Vijetnam	Azija	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	4.122	61,7	0	0	0	39
74	Angola	Afrika	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinstičke države	3.793	54,2	0	0	0	29
75	Džibuti	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	3.775	0	0	0	0	30
76	Tunis	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	3.763	56,6	0	0	0	44
77	Šri Lanka	Azija	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	3.699	55,7	0	0	0	37
78	Kongo	Afrika	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinstičke države	3.243	0	0	0	0	21
79	Nikaragva	Amerike	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	2.384	56,3	0	0	0	20
80	Bangladeš	Azija	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	2.362	0	0	0	0	26
81	Indija	Azija	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	2.342	56,5	0	0	0	40
82	Gana	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	2.303	59,2	0	0	0	43
83	Kambodža	Azija	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinstičke države	1.752	57,3	0	0	0	23
84	Senegal	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	1.609	58	0	0	0	43
85	Benin	Afrika	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinstičke države	1.432	59,6	0	0	0	42
86	Zambija	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	1.330	50,4	0	0	0	33
87	Tanzanija	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	1.260	61,3	0	0	0	39
88	Nepal	Azija	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	1.203	50,7	0	0	0	33
89	Etiopija	Afrika	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinstičke države	1.040	51,7	0	0	0	39
90	Mali	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	897	55,6	0	0	0	29
91	Sirija	Azija	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	2.807	0	0	0	0	13
92	Gvineja Bisau	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	873	54,9	0	0	0	0
93	Čad	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	743	50,4	0	0	0	20
94	Eritreja	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	701	0	0	0	0	22

R. broj	Država	Regija	Tip	BDP per capita	Ekonomске slobode	Skala po tehnologijama i inovacijama	FD Index	HDI	CPI
95	Sudan	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	674	39,1	0	0	0	20
96	Sjeverna Koreja	Azija	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	618	74	4,39	0,21	0,41	78
97	Afganistan	Azija	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinstičke države	592	0	0	0	0	16
98	Mozambik	Afrika	Nekadašnje socijalističke države Marksističko-lenjinstičke države	547	51,6	0	0	0	26
99	Sierra Leone	Afrika	Zemlje sa ustavnim referencama na socijalizam	513	51,7	0	0	0	34

Izvor: Prikaz autora

Kada se ovi rezultati prikazu na način da se iskažu prosječne veličine za zemlje po grupama, dobija se još jasniji prikaz (Tabela 3).

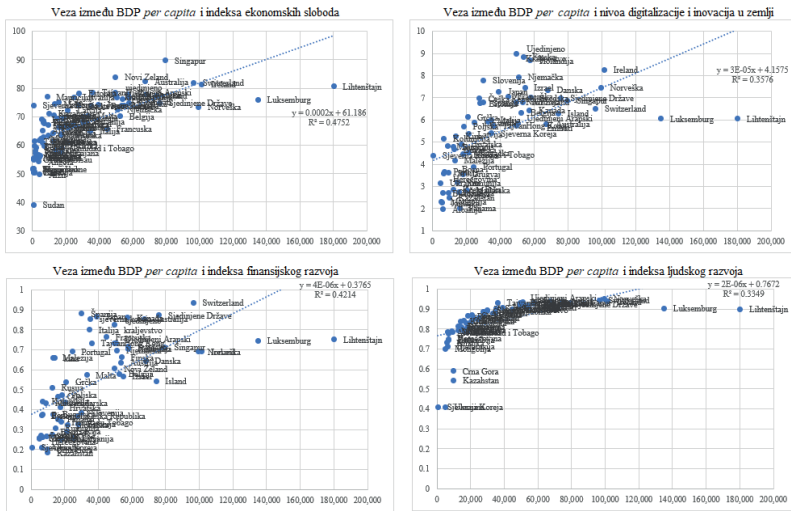
Tabela 3. – Zemlje prema posmatranim grupama

Opis	Broj	BDP per capita	Ekonomске slobode	Tehnologije i inovacije	FD indeks	HD indeks
Države koje su konstitutivno vezane za socijalizam	30	5,148.03	39.10	0.3055267	0.044983	0.05622
Bivše socijalističke zemlje	21	7,983.95	56.46	2.3112792	0.22154	0.499579
Kapitalističke države	20	64,269.35	79.03	6.5221	0.661283	0.909845

Izvor: Prikaz autora

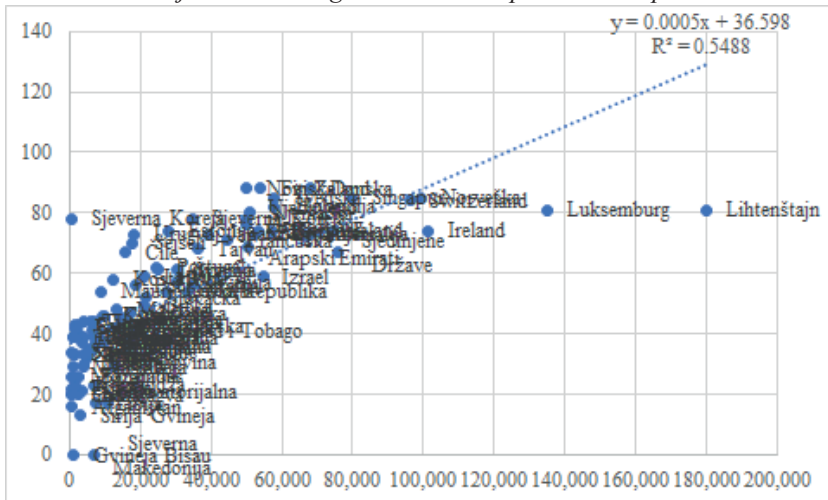
Postoji slaba veza između posmatranih pokazatelja po zemljama. Ove razlike su očigledne kada se rezultati posmatraju po grupama zemalja. U najkraćem, veza između BDP per capita i indeksa ekonomskih sloboda je 0,4752 što znači da pomjeranje BDP per capita za jedan procenat povećava indeks ekonomskih sloboda za 0,4752%. Veza između BDP per capita i nivoa digitalizacije i inovacija u zemlji iznosi 0,3576; veza između BDP per capita i indeksa finansijskog razvoja je 0,4214 a veza između BDP per capita i indeksa ljudskog razvoja iznosi 0,3349. Najjača veza je između BDP per capita i indeksa percepcije korupcije u zemlji. Pokazatelj determinacije je 0,5488. Dobijeni rezultati nisu zanemarivi.

Ilustracija 1. Prikaz regresione analize posmatranih podataka

Izvor: Kalkulacija autora

Ilustracija 2. Prikaz regresione analize posmatranih podataka

Izvor: Kalkulacija autora

DISKUSIJA

Rezultati pokazuju da postoji slaba veza između posmatranih pokazatelja po zemljama. Ove razlike su očigledne kada se rezultati posmatraju po grupama zemalja. Sve postavljene hipoteze su odbačene

odosno dokazano je da postoji velika veza između BDP-a per capita i drugih pokazatelja pri čemu je BDP per capita kao pokazatelj visok među „kapitalističkim“ ekonomijama. Prema zaključcima iz ovog istraživanja ima osnova za vjerovanje da je „kopiranjem“ određene „kapitalističke“ zemlje moguće dodatno razviti finansijsko tržište, uticati na nivo ljudskog razvoja ili na povećanje HDI-a.

Najveće razlike između kapitalizma i socijalizma proizilaze iz činjenice da su u kapitalizmu trgovina i industrija u primarno vlasništvu i pod kontrolom privatnih osoba. S druge strane, u socijalizmu su ovakve aktivnosti u vlasništvu od strane same države. Osnov kapitalizma je princip individualnih prava, dok se socijalizam temelji na načelu jednakosti. Kapitalizam podstiče inovacije i individualne ciljeve, dok socijalizam podstiče jednakost i pravednost u društvu. U socijalističkoj ekonomiji resursi su u državnom vlasništvu, ali u slučaju kapitalističke ekonomije sredstva proizvodnje su u privatnom vlasništvu. U kapitalizmu cijene određuju tržišne sile i stoga privredni društva mogu vršiti monopolsku moć, naplaćujući više cijene. Nasuprot tome, u socijalizmu vlada odlučuje o stopama bilo kojeg članka koji dovodi do nestašice ili viška. U kapitalizmu je konkurencija između preduzeća jaka, dok u socijalizmu nema ili je marginalna konkurencija jer vlada kontrolira tržište. U kapitalizmu svaki pojedinac radi za vlastitu akumulaciju kapitala, ali u socijalizmu bogatstvo dijele svi ljudi jednako. U kapitalizmu svaka osoba ima pravo na slobodu religije koja postoji u socijalizmu, ali socijalizam više naglašava sekularizam. U kapitalizmu je efikasnost veća u odnosu na socijalizam zbog profitnog poticaja koji potiče preduzeće na proizvodnju takvih proizvoda koji su visoko traženi od strane kupaca, dok u socijalističkoj ekonomiji nedostaje motivacije za zarađivanje novca, što dovodi do neefikasnosti. Na kraju, u tipičnom kapitalizmu ne postoji nikakvo, ili je marginalno, uplitanje vlade koje je upravo suprotno u slučaju socijalizma.

ZAKLJUČAK

Na osnovu dobijenih rezultata, nije teško reći koji je sistem bolji od drugog. Kapitalizam dovodi do razvoja ekonomije zemlje uz stvaranje bogatstva i popravljanja životnog standarda. Socijalizam briše ohrabrenje za naporan rad, zbog čega zemlja bruto domaćeg proizvoda pada i svi se ispostavljaju siromašnima.

Kombinacija oba sistema može pomoći zemlji da raste i napreduje smanjujući jaz između slojeva stanovništva.

Rad otvara pitanja za daljnje rasprave o smjeru kretanja sistemskih društvenih promjena u Bosni i Hercegovini. nnekadašnja normativno vrijednosna disonanca iz osamdesetih godina prošlog vijeka zadržana i danas. Rezultati pokazuju da postoji slaba veza između posmatranih pokazatelja po zemjama. Prema zaključcima iz ovog istraživanja ima osnova za vjerovanje da je „kopiranjem” određene zemlje moguće dodatno razviti finansijsko tržište, uticati na nivo ljudskog razvoja ili na povećanje HDI-a. Na primjer, BiH može pokušati da „preuzme“ određene obrasce ponašanja od Estonije.

Međutim, i sama rasprava o socijalizmu i kapitalizmu vodi ka zamci jer su oba termina skovali socijalisti. Oni su im dali značenja kakva ne odgovaraju stvarnosti. Zato je veoma teško samo sa tim terminima voditi debatu. Bez obzira na činjenice, nauku i istorijske spoznaje, kapitalizam će uvijek biti ona „ružna“ riječ koju većina ljudi ne želi, a socijalizam nešto lijepo i poželjno. Čak ni veliki broj primjera posrnulih socijalističkih država uz aktuelnu situaciju u tipično socijalističkim ili post-socijalističkim zemljama, neće mnogo pomoći u raspravi. Prema tome, umejsto termina kapitalizam potrebno je koristiti termin tržišna ekonomija što ima jednako značenje ali tačnije opisuje sistem. Tržišna ekonomija je sistem u kojem svaki radnik može pokrenuti vlastiti posao i biti vlasnik sredstava proizvodnje kojima raspolaže i od kojih živi. Upravo to i jeste opis kapitalizma ali ima bolji prizvuk.

MYTHS AND MISCONCEPTIONS ABOUT THE CHARACTERISTICS AND RESULTS OF SOCIALIST AND CAPITALISTIC SYSTEMS

Milos Grujić

Abstract: The paper analyzes the concepts of capitalist and socialist economic systems. The key differences between the two systems are pointed out a classification of typical capitalist and typical socialist systems are introduced. The key elements of a capitalist economy are private property, capital accumulation, profit motive, and a highly competitive market. On the other hand, a socialist economy or socialism is defined as an economy in which the state has the resources it manages but also regulates. The paper starts with the size of GDP per capita in all observed countries. The aim of this paper is to examine the causality between gross domestic product per capita and the achieved level of technology and innovation, financial market development, human development index, and corruption perception index. These parameters were chosen because they indicate the quality of life in a country. A big limitation of the research is the impossibility of a complete analysis because data for a large number of countries in transition are not published. However, even if they are published, they are not higher than the indicators in developed countries. The results show that there is an obvious link between the observed indicators by country. All hypotheses have been rejected, ie it has been proven that there is a large link between GDP per capita and other indicators, with GDP per capita as an indicator high among “capitalist” economies. According to the conclusions from this research, there is reason to believe that by “copying” a certain country, it is possible to further develop the financial market, influence the level of human development, or increase HDI.

Keywords: *capitalism, socialism, GDP per capita, HDI, FDI,*

LITERATURA

1. Cihak, M., Demirgüç-Kunt, A., Feyen, E., & Levine, R. (2012). *Benchmarking financial systems around the world*.
2. Dabla-Norris, E., & Srivisal, N. (2013). *Revisiting the link between finance and macroeconomic volatility*. International Monetary Fund.
3. Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2009). Finance and inequality: Theory and evidence. *Annual Review of Financial Economics*, 1(1), 287-318.
4. Ferenčak, I. (1995). Klasična politička ekonomija i teorija eksploatacije. *Ekonomski vjesnik: Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*, 8(1), 41-44.
5. Grujić, M. (2021). Početak neuspjeh i perspektive tranzicije iz komunistickog u demokratski sistem tržišne privrede: dokazi sa Zapadnog Balkana. *Svarog*, 23(2), 105-125.
6. Klein, N. (2007). *The shock doctrine: The rise of disaster capitalism*. Macmillan.
7. Lazić, M. (2011). *Čekajući kapitalizam*. Beograd: Službeni glasnik.
8. Levine, R. (2005). *Finance and growth: theory and evidence*.
9. Mesarić, M. (2006). Dugoročna neodrživost tržišnog fundamentalizma i neoliberalnog kapitalizma. *Ekonomski pregled*, 57(9-10), 603-630.

Internet adrese:

1. Economic Freedom of the World 2020. (2020). Preuzeto sa Fraser Institute: <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/economic-freedom-of-the-world-2020.pdf>
2. Heritage. (2022, April 20). Preuzeto sa Index of economic freedom 2022: <https://www.heritage.org/index/ranking>
3. International Monetary Fund. (2020). Preuzeto sa Financial Development Index Database imf: <https://data.imf.org/?sk=f8032e80-b36c-43b1-ac26-493c5b1cd33b>
4. National Bureau of Economic Research | NBER. (2022). Preuzeto sa National Bureau of Economic Research | NBER: <https://www.nber.org/data/international-finance/FinDev.xlsx>
5. Pew research. (2019). Preuzeto sa Stark partisan divisions in Americans' views of 'socialism,' 'capitalism': <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/06/25/stark-partisan-divisions-in-americans-views-of-socialism-capitalism/>
6. Ralašić, T., & Bogdan, Ž. (2018). Ralašić, T. i Bogdan, Ž. (2018). Sreća i ekonomska aktivnost. *Ekonomski pregled*, 69 (4), 350-395. . *Ekonomski pregled*, 69(4), 350-395. Preuzeto sa [Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/205513](https://hrcak.srce.hr/205513)
7. Transparency International. (2022). Preuzeto sa corruption Perceptions Index: <https://www.transparency.org/en/cpi/2020>
8. UNDP. (2022). Preuzeto sa Human Development Reports: <https://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>

9. World Economic Forum. (2022). Preuzeto sa Readiness for the Future of Production: <https://www.weforum.org/projects/readiness-for-the-future-of-production-country-profiles>

